

Értés és bizonyosság

Bizony be kell vallanunk, hogy nem értjük a világot. Ne a világ gonoszságára, ésszerűtlen, sőt értelemellenes magatartására gondoljunk most, hanem arra az egyszerű tényre, hogy lényegében képtelenek vagyunk felfogni a bennünket körülvevő és magába foglaló valóságot.

Vannak persze olyan konkrétumok, amelyek – legalábbis első pillantásra – evidenciaként jelennek meg előttünk. Így környezetünk tárgyai és lényei több érzékszervünk számára is felfoghatók, tulajdonságaikkal különböző körülmények között megismerkedhetünk, ezért létükről és milyenségükről meglehetősen határozott képet alkothatunk. A mindennapi élet szintje ez, melyben a tapasztalatok tartalmának viszonylagos következetessége folytán elég otthonosan tudunk mozogni. A társadalmi környezetünk is ide tartozik, noha az eléggé bonyolult szövevényű.

Alig lépünk túl azonban a mindennapok világán, máris zavarba jövünk. Zavarunk könnyen magyarázható, ha olyan *megfoghatatlan* jelenséggel állunk szemben, mint az emberi lélek, vagy olyan *végtelenül összetett*, mint az élet. Mindkettőről vannak ismereteink ugyan (személyes tapasztalatainkból vagy tudománynépszerűsítő kiadványokból például), azt viszont egyikről sem tudjuk, hogy *mi a lényegük*, hogy miben is állnak tulajdonképpen.

Általában úgy hisszük, hogy a konkrét tárgyi világot értjük a legjobban, pedig itt is csapdák várnak bennünket, és ehhez még csak ki sem kell lépni a mindennapokból. Már amennyiben egy, a felhőtlen éjszakai égboltra vetett figyelmesebb pillantást például hétköznapinak tekinthetünk manapság. Egy ilyen pillantás ugyanis eszünkbe juttathatja a bennünket körülvevő tér végtelenségét. *Ezt képtelenek vagyunk felfogni*. Elfogadjuk ugyan mint valószínű valóságot, de képzeletünk éppúgy nem tudja követni, akár az örökkévalóság gondolatát. Van olyan (tudományos) elmélet, mely szerint a tér határai nem nyúlnak a végtelenbe. Ez talán még elképzelhetlenebb számunkra, hiszen érthetetlen, hogy valami lezárt legyen anélkül, hogy falai lennének, amin túl ismét van valami. Ha más nem: a semmi. Ez a korlátolt méretű űr ugyanakkor végtelen is – mondja a teória –, mert állandóan előre haladva sem érünk a végére, hanem egyszer visszajutunk a kiindulási ponthoz. Ebben a világban ugyanis görbült a tér. Eszerint olyan zárt világegyetemben élünk, melyen kívül nincs semmi. Pontosabban: még a semmi sincs. Racionálisan többé-kevésbé felfogjuk a térrel kapcsolatos ezen kijelentéseket, de mivel tartalmukat elképzelni nem tudjuk, nem értjük őket igazán.

A konkrét tárgyi valóság másik „végén” az atomok és az elemi részecskék világa áll, amelynek tanulmányozására csak a tudománynak van lehetősége. A nem szaktudósokhoz is kiszivárognak hírek, esetleg ismeretek is arról, hogy ebben a tartományban nem érvényesek a mindennapok szintjének nagyjából megfelelő newtoni fizika törvényei, melyek szerint valamely ok meghatározott feltételek között *egy bizonyos* hatást vált ki, *egy pontosan körülírható* eredményre vezet. Itt a folyamatoknak különböző eredménye is lehet, és a tudomány előrejelzési lehetőségei arra korlátozódnak, hogy meghatározza, mennyi a *valószínűsége* a lehetséges események bekövetkezésének. Ugyanakkor bizonyított, hogy az ember hozzáállásával, előkészületeinek módjával befolyásolja az e területen folyó kísérletek kimenetelét, vagyis igazán objektív eredményeket eleve nem is várhatunk. Az atomok és alkotó részecskéik (melyek – felfoghatatlan módon – egyszerre korpuszkuláris és hullámtermészetűek) a szakemberek állítása szerint csak matematikai képletek formájában értelmezhetők, amelyeket szavakkal igazából nem lehet lefordítani. Annyi azonban bizonyos, hogy e „részecskék” valójában nem is *részecskék*, ha ezt a szót a köznap használat szerinti értelemben anyagi tárgynak tekintjük. Inkább valamiféle energiacsomók, melyek a tér görbületeinek gócpontjain helyezkednek el. Szubatomi szinten eltűnik tehát a klasszikus

értelemben vett *anyag*, helyette előtűnik a „puszta” energia, melyet általában kizárólag anyagi jellegűnek gondolnak, noha erre sincs semmi bizonyíték.

Ha mindebbe jól belegondolunk, végül is elmondhatjuk, hogy emberi elménk számára a világ szerkezete mikroszinten sem igazán felfogható.

Kultúránk mindennapjaiban egy empirikus, vagyis az érzéki tapasztalatra épülő és a csak azzal ellenőrizhető valóságot elismerő racionális világkép uralkodik. Életünket ez hatja át és irányítja. Ami ettől eltér, azt akkor tudjuk igazán elfogadni, ha tudományosan találják elénk, a racionálisan szólítva meg mindenekelőtt. Így még azt is hihetőnek tartjuk, amit egyébként felfoghatatlannak érzünk, mert képzeletünkben a tudomány minden tudás egyedül megbízható letéteményeseként jelentkezik. Csak az általa igazoltakat tudjuk *bizonyosságnak* tartani. Legszívesebben Istent is – aki ebbe az egyoldalú világképbe nem igazán illik, és akit sokan inkább hipotetikus, jobb esetben igen távoli lénynek vélnek – a tudomány eszközeivel szeretnénk megközelíteni. E próbálkozás törvényszerű kudarca arra indít aztán bennünket, hogy a transzcendens világra vonatkozó képzetek valóságosságában elbizonytalanodjunk, vagy akár meg is kérdőjelezzük őket.

Azt hiszem, fontos felismernünk, hogy Istennel, a lélekkel, a nem földi világgal kapcsolatos dolgok elképzelhetlensége lényegében nem különbözik a tudomány által is racionálisan taglalható konkrétumok elképzelhetlenségétől. Csak meg kell találnunk azt az utat, melyen az előbbieket számunkra megközelíthetők. Az utat, mely ez esetben nem a külvilágon, hanem saját lelkünkön keresztül vezet.

Hátha rájönnénk, hogy éppen (halhatatlan) lelkünk – s az, ahonnan származik – a legfőbb bizonyosság?

1997. október